

Отже, специфічні особистісні властивості соціального працівника, які необхідні йому для здійснення успішної професійної діяльності, тотожні змісту й основним компонентам соціальної компетентності. Остання є необхідною умовою його професійного становлення й має забезпечуватися у процесі підготовки за спеціальністю на всіх рівнях вищої освіти. Утім, соціальна компетентність не є сталою, константною характеристикою. Її подальший розвиток передбачає професійну ідентичність, професійне зростання й уможливорюється завдяки неформальній та інформальній освіті.

Список використаних джерел

1. Павлик О. Розвиток життєвих компетентностей молодших школярів на уроках української мови засобами інформаційно-комунікаційних технологій / О. Павлик // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Випуск 47. – Тернопіль, 2013. – С. 174–179.
2. Шахрай В. М. Формування соціальної компетентності особистості як умови її якісної взаємодії з суспільством / В. М. Шахрай // Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. – 2012. – №7 (242), Ч. II. – С. 53–59.
3. Овчарова Р. В. Справочная книга социального педагога. – М. : Творческий Центр, 2001. – 480 с.

Кравченко П. А., д.філос.н., професор,
Полтавський національний
педагогічний університет
імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

«ЕТИКА» І «МОРАЛЬ»: ТЕОРЕТИЧНА І НОРМАТИВНА ПРОБЛЕМАТИКА

Неодмінною темою у всіх, без винятку, етичних концепціях мораль може бути лише в тому випадку, якщо її розуміти в найбільш широкому сенсі, у сенсі найоб'ємнішого набору ціннісних орієнтацій і способів поведінки людей. Незважаючи на те, що в європейській культурній традиції поняття «етика» та «мораль» етимологічно співмірні, за етикою все ж зберігається значення, зовсім не обов'язкове для моралі, а саме: розсудливість, раціональність. Власне цей раціонально-розсудковий компонент моральної свідомості ще за часів античності був понятійно відокремлений від іншої частини моральної свідомості й визначений як етика. Вона в цій інтерпретації і є частиною моральної свідомості, конституїрована рефлексивно, тобто в певному розумінні вона є системою моральних суджень.

Однак навіть побіжний аналіз традиційної етики засвідчує, що її наряд чи можна звести до сукупності моральних суджень. Адже в багатьох концепціях присутні і мораль, і міркування щодо моралі. І якщо в першому випадковій рефлексія, або ж розмірковування, здійснюються «всередині» моральної свідомості, а відповідне моральне вчення має вигляд моралістики

(моралізаторства), то в другому — розмірковування спрямоване на моральну свідомість (мораль) ззовні, а раціональна діяльність людського розуму має когнітивний (пізнавальний, традиційно науковий) статус. Цей висновок не суперечить і концептуальним положенням фундаментальної праці Т. Г. Аболіної «Исторические судьбы нравственности: философский анализ нравственной культуры» [1].

Визначення етики як сфери розмірковування щодо різноманітних тем моралі, як засвідчують Р. Апресян, О. Артем'єва, О. Максимов [2], є справді коректним й відтворює реальну картину та зміст багатьох етичних текстів, а отже воно містить у собі й ті ознаки, котрі складають імпліцитний сенс поняття «етика» у тому вигляді, в якому воно традиційно вживається в сучасній гуманітарній культурі. Однак така дефініція також може охопити все те, чим займалися і займаються етики, лише через суттєву розмитість, невизначеність понять «мораль» та «розмірковування». Коли ж ми починаємо виокремлювати в їхньому змісті різні смисли, уявна цілісність відповідним чином представленого нами феномену етики неначе втрачає свою цілісність. Здавалось би, непорушна в конотаціях змісту та сенсу, ця етика починає сприйматися як еkleктичне поєднання різнорідних духовно-ментальних утворень зі своїми специфічними функціями і логічними структурами. Етика, на думку російських дослідників, дійсно може виконувати найрізноманітніші функції, але не в статусі органічної цілісності, а як адитивне ціле, як певна сукупність різноманітних видів духовно-інтелектуальної діяльності. При цьому розмежування моралістики та науки про мораль фіксується не поміж різними етичними концепціями, а всередині самої цієї адитивності. І дійсно, достатньо важко, не вживаючи лезо Оккама, зазначити, що, наприклад, гедоністична етика — це лише моралістка, а етика І. Канта — виключно наука про мораль. Насправді у цих вченнях і моралістику й науку про мораль (обидва ці елементи) знаходимо у різному поєднанні. Однак факт такого поєднання так само не може бути достатньою підставою для ствердження того, що воно у тому чи тому варіанті існує у певній внутрішній єдності; застосування котримсь із мислителів цих відмінних одне від одного видів інтелектуальної діяльності іще не засвідчує те, що у його концепції вони представлені так само, як, наприклад, у концепції іншого філософа чи мораліста. Так само у випадку, коли мислитель є й ученим (філософом), і моралістом, із цього не випливає, що науки етика та моралістика разом складають єдине ціле. Тому, щоби краще відтворювати предметне поле етичних досліджень й детальніше виокремити специфіку методологічних різновидів етичної духовно-інтелектуальної діяльності, певні дослідники виокремлюють у загально-філософській етиці декілька етик, наприклад, етику теоретичну (або «метаетику») та етику нормативну [3].

До теоретичної етики відносять метаетику та морально-філософську проблематику, яка стосується етики як специфічного теоретичного знання, особливостей виникнення моралі та способів її функціонування в суспільстві, різноманітних типів обґрунтування моралі; соціально-філософські теми, пов'язані з принципами морального регулювання людської поведінки та взаємозв'язку моралі з іншими формами духовно-ментального життя людей, епістемологічні та аксіологічні проблеми, що стосуються специфіки морального знання та досвіду, особливостей мови моралі та моральних суджень.

Специфіка, походження, структура та функції, епістемологічні, психічні, логічні аспекти, зміст принципів і норм моралі у їхніх соціально-історичних модифікаціях — усе це складає предмет дослідження теоретичної етики.

На відміну від етики нормативної, мораль в етиці теоретичній розглядається як зовнішній предмет, певний об'єкт пізнання. Раціонально-понятійне та емпіричне пізнання реальності має в теоретичній етиці особливий самостійний статус, а нормативність, унормування моралі саме в теоретичній етиці є об'єктом пізнання.

Структуру теоретичної етики складають як емпіричні описи реальних звичаїв, норм, як наукові концепції, що пояснюють мораль, так і методологічні принципи, що визначають процеси самого етико-теоретичного дослідження.

Нормативна етика, здебільшого, розглядається як раціоналізована моральна свідомість. Однак раціоналізація, якою б вона не була, у нормативній етиці, на відміну від етики теоретичної, не відіграє вирішальної ролі. Вона слугує функції унормування моралі. Найпринциповіша ознака нормативної етики — оцінювання та «предписування», незважаючи на те, у якій формі таке оцінювання та предписування здійснюється — у явній або прихованій.

Але, звичайно, часто-густо за об'єктивно-безпристрасним аналізом моральної свідомості імпліцитно приховується оцінювання, застосування ціннісних критеріїв. І в такому разі здійснити розподіл етичного знання на теоретичне та нормативне справді надзвичайно важко. Проте прибічники розмежування етики на теоретичну та нормативну стверджують, що в площі нормативної етики аналізується ціннісно-імперативний зміст моралі, зіставляються різні моральні принципи та програми, оцінюється аргументація на користь тих чи тих нормативних орієнтацій. Загалом до нормативної етики відносять різноманітні етико-нормативні системи, подібні до гедонізму, утилітаризму, перфекціонізму, альтруїзму тощо; моральні принципи, такі, як індивідуалізм, колективізм, патерналізм тощо; чесноти і пороки.

Нормативна етика має і свої функції, до яких зараховують: пропагування, захист та обґрунтування соціальних і екзистенційних цінностей; раціонально-понятійне виокремлення та моральнісне ранжування норм поведінки й моральних якостей людини; у межах світогляду — це й формування моральнісних переконань, і трансформація зовнішніх (соціальних) моральних вимог у внутрішні переконання та морально-вольові імпульси індивіда.

Структурно нормативна етика містить в собі набір (або систему) певних ціннісних положень (принципів, норм, оцінок, постулатів) та систему аргументації або доведення таких норм. Подеколи до цього додають ще й певну світоглядну основу: світоглядно-філософську, світоглядно-релігійну або світоглядно-наукову систему світосприйняття.

Понятійно нормативна етика обертається довкола визначень добра, зла, обов'язку, справедливості, любові, ненависті, сенсу життя, лицемірства, брехні та ін. — у їх нормативно-оціночній функції.

Автори та прибічники виокремлення двох етик — нормативної та теоретичної — стверджують у своїх працях і те, що розмежування у традиційній етиці ціннісних (ціннісно-оціночних) і когнітивних елементів існувало

в етиці завжди, проте до певного часу не підлягало рефлексії. Поширення цього розмежування (звичайно ж, як методологічний принцип) на процеси дослідження історії етики, на їхню думку, надає можливість і в такій галузі, як історія етичних учень, набагато рельєфніше висвітлити взаємодію двох нерозривно пов'язаних дисциплін: раціоналістичної моралістики й науки про мораль.

Список використаних джерел

1. Аболина Т. Г. Исторические судьбы нравственности: философский анализ нравственной культуры / Т. Г. Аболина. – К. : Лыбидь, 1992. – 194 с.
2. Аперсян Р. Г., Артемьева О. В., Максимов Л. В. Проблемы этики. О систематизации этического знания / Р. Г. Аперсян // Философские науки, № 1, 1997.
3. Мовчан В. С. Етика. Навчальний посібник. – К. : Знання, 2007. – 483 с.

Мирошник О. Г., к.психол.н.,
доцент, Полтавський національний
педагогічний університет
імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

РОЗВИТОК РЕФЛЕКСИВНИХ ПРОЦЕСІВ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ»: ДОСВІД ПНПУ ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА

В основі будь якої педагогічної взаємодії перебувають особливості ставлення вчителя до учня [2]. Тобто, відносини «вчитель-учні» є онтологічною ознакою професійної діяльності педагога та психологічною основою його співбуття з учнями [4]. Розуміння співбуттєвої природи педагогічної діяльності дозволило нам розглядати професійну рефлексію вчителя як системну професійну властивість особистості, яка забезпечує усвідомлення та регуляцію вчителем складових професійної діяльності, що здійснюється з урахуванням вимог співбуття з учнями. Онтологічно професійна рефлексія уявляє собою патерни рефлексивних процесів, що дозволяють одночасно створювати, системно інтегрувати в свідомості вчителя ментальні презентації предметної основи професійної діяльності, відображати соціально-психологічні особливості педагогічного спілкування, виявляти складові професійної самосвідомості та професійної ідентичності особистості, здійснювати аналіз власної поведінки у вимірах моральних норм та особистісної моральності [1].

Рефлексія у предметно-діяльнісній сфері полягає у презентації в свідомості вчителя власних когнітивних структур та когнітивних структур учня, які відносяться до предмету навчально-пізнавальної діяльності або виховного впливу з урахуванням професійної позиції та групових ролей усіх суб'єктів освітнього процесу. Соціально-психологічні процеси реф-